

KARO METAIS UŽRAŠYTOS KARIŠKOS DAINOS

Kauno rezistencijos ir tremties muziejus gavo nusikopijuoti storą prirašytą prieškario sąsiuvinį. Jį, kaip galima spręsti iš užrašo viršelyje po Vinco Kudirkos portretu, Petroškų kaime prie Veisiejų gyvenęs mokinys A. Stabingis buvo numatęs skirti fizinei geografijai, bet Vincas Stabingis (brolis?) jį perėmė ir pradėjo į jį rašyti dainas. Rašė nuo 1940 m. sausio iki 1949 m. rugsėjo. Natūraliai jame susidaro du tematiniai pluoštai, sąlygiškai atskirti pieštine vinjete su Gediminaičių stulpais ir dvigubu (Vyčio) kryžiumi. Pirmasis apima dainas, rašytas nuo 1940 m. sausio iki 1944 m. liepos 10 d., antrasis – nuo 1944 m. spalio 20 d. iki 1949 m. rugsėjo 20 d. Tarp V. Stabingio užsirašytų dainų išterpia menamų sesers Angelės, brolio A., draugų ar bendramokslių įrašyti tekstai.

Sąsiuvinis išsyk dėmesį patraukia savo visuomenine politine orientacija. Pirmajame pluošte rašytos dainos – iš Antrojo pasaulinio karo meto jaunimo repertuaro. Jis stipriai paveiktas to meto politinių įvykių ir visuomeninių nuotaikų. Iš 62 jame esančių dainų net 24-iose (38,7 proc.) esama karinių ar bent su karių gyvenimu susijusių motyvų. Antras pluoštas – pokario partizanų dainos (išskyrus dvi). Konkrečiai nurodyta, kada dainas V. Stabingis yra užrašęs. Datos prie jų – ne tiek prie karo meto, kiek prie partizanų dainų, kurių iš dainininkų užrašytų turima vos nuo 1947 metų, – yra labai informatyvios, nes jos leidžia spręsti apie naujo sąsiuvinyje pateikto poetinio teksto sukūrimo ir vartimo daina pradžią.

Šioje publikacijoje pateikiamos pirmojo pluošto visuomeninių bei politinių skambesį turinčios dainos (nededamos tos, kuriose karinis motyvas tėra epizodinis, – jos čia tik paminimos). Antrasis pluoštas nusipelno atskiro aptarimo.

Rinkinys pradedamas tikriausiai neseniai atsiradusia daina meilės tema „Išsprogs medeliai, sužaliuos“ (šioje publikacijoje – 1 nr.), kurioje „jauna mergaitė be vilties“ apgaili žuvusį mylimąjį. Tuoj po dainos apie praslinkusias jaunystės dienas – literatūrinė (Maironis) su tolimos praeities kovų motyvais „Eina garsas nuo pat Vilniaus – žirgas reiks balnoti“, o po jos – per 1918–1920 metų nepriklausomybės kovas sukurta „Sušlamėjo girios medžiai“ (2). Dar po keturių dainų – vos ėmusi tautosakėti karių žygio daina „Saulė teka, pievos mirguliuoja“ (3), užsirašyta sausio pabaigoje kartu su kitomis šešiomis, tarp jų – apie mergelę palikusį jaunikaitį, prie kurio „plieno kardas žibėjo“ („Pavasario šiltam ore“). Nuo tada sąsiuvinio neimama į rankas iki 1941 m. sausio, bet ir grįžus prie jo, kai Lietuva jau buvo inkorporuota į Tarybų Sąjungos sudėtį, įrašoma vos penkios dainos, ir visos jos – apie nelaimingą mergelės meilę (beje, paskutinėje – „Paketinai mano būti“ – bernelis karys skuba pas mergelę aiškintis meilės reikalų pasiėmęs „plieno kardą ir plieninių šovinių...“).

Bet štai per Lietuvą birželį greitai persirita fronto linija, ir jau to mėnesio 25 dieną V. Stabingis užfiksuoja dainą „Neverk, močiut, gana raudoti“ (4) – ką tik atsiradusį nepriklausomybės metų kovose gimusios dainos perdirbinį, kuriuo gyvai atsiliepiama į, kaip tada rodės, Lietuvai juodą laikotarpį užbaigiantį įvykį: „Jau ir išaušo nedėlios rytas – Iš mūsų krašto priešas išvytas.“ Karo ir naujos okupacijos sąlygomis randa gerą dirvą plisti ankstesnės ka-

rinės tematikos dainos. Savaip perkuriama, tradiciniais motyvais papildoma atgyja daina „Ir parlėkė sakalėlis“ (9), vėl prisimenamos literatūrinės kilmės dainos „Už Raseinių ant Dubysos“ (Maironis), kurioje liūstama dėl „žūstančių brolių“, ir „Tu mano mylimas paukšteli“ (Pranas Vaičaitis), kurioje paukštelio prašoma pasakyti močiutei ir mergaitei, kad bernelis „greitai iš karo parvažiuos“. Atgyja Pirmojo pasaulinio karo („Pasauly kyla karas“ – 16), neseniai vykusią nepriklausomybės kovą („Ant Nemuno kranto kareivis gulėjo“ – 5, „Eisiu aš tenai, kur žūsta šimtai“ – 6, „Ten už miško gale krūmų“ – 7, „Ant Nemuno kranto tarp pievų žalių“ – 17), tarpukariu sukurtos ir karių dainuotos bei platintos („Laikas man berneliui į karužę joti“ – 8, „Tenai, kur dzūkų kraštas aidė“ – 11, „Vėliavos iškeltos plakas“ – 12, „Mes kariai ir mes gynėjai“ – 13, „Nurimk, sesut, gana raudoti“ Petro Vaičiūno tekstu) dainos. Į sąsiuvinį įrašoma ir pati naujausia, karo grėsmės inspiruota „Motinėle, auginai“ (15). Vienas kūrinys su karišku motyvu priklauso meilės dainų žanrui: kareivis už tai, kad sargyboje apie mylimąją galvojo, susilaukia ne tik daboklės... Dvi dainos priartintos prie to meto tikrovės. Dainoje „Niekuomet, niekada neužmiršiu“ (10) po pradinių romano posmų pridurtas fragmentas iš pirmaisiais raudonosios okupacijos metais sukurtos dainos, kuriame apgailestaujama dėl iš Kauno išvažiuojančių „gusarų“ (okupantų likviduojamo kavalerijos pulko), o kartu – Trispalvės ir Laisvės varpo praradimo. Salomėjos Nėries eilėraščio pagrindu sukurta daina „Ir vėl išauš pavasaris“ (14), pokario metais praplėsta karinės tematikos posmais (pvz., „Aš tave jauną pamilau Žaliam rūtų daržely, O tu, berneli, išėjai Kovot už tėvų šalį“ – *Sušaudytos dainos*, Vilnius, 1990, p. 49), V. Stabingio dar užfiksuota tik su baidymu apakso motyvu.

Kostas Aleksynas

1. IŠSPROGS MEDELIAI, SUŽALIUOS

Išsprogs medeliai, sužaliuos,
Raiba gegutė užkukuos,
Jauna mergaitė be vilties
Likusi gailiai ašaras lies.

Skriskit, paukšteliai, į laukus,
Surinkit mylimo žodžius –
Pasidarysiu gitarą,
Skambinsiu rytą vakarą.

Bėga į sodą tekina,
Bėga ji gailiai verkdamą:
Nemieli sodo takeliai,
Kur žydi balti dobilai.

Kaip tik gitara suskambės,
Rodos, mylimas prakalbės.
Glaudžiu gitarą prie širdies –
Rodos, mylimas prie šalies.

Kaip medį griaužia kirminai,
Taip mano širdžiai negerai.
Mylimas žuvo, aš viena,
Mylimas ilsis po žeme.

2. SUŠLAMĖJO GIRIOS MEDŽIAI

Sušlamėjo girios medžiai
Nuo šiauriųjų vėjelių,
Sublizgėjo plieno kardai
Nuo Lietuvos bernelių.

Ar neleisi priešui veržtis
Į Lietuvos žemelę,
Ar neleisi išvartyti
Žalių rūtų darželio?

Oi tu karde, mielas karde,
Ar lydėsi tu mane,
Ar lydėsi mane jauną
Per šias žalias gireles?

Ar neleisi išvartyti
Žalių rūtų darželio,
Ar neleisi išmindžioti
Žalių rūtų šakelių?

1940-I-27.

3. SAULĖ TEKA, PIEVOS MIRGULIUOJA

Saulė teka, pievos mirguliuoja,
Raitosi keliai,
O su daina sau linksmi žygiuoja
Lietuvos kariai.

Šaltu prakaitu veidai linguoja,
Širdžiai neramu,
O už brangų tėviškės rytojų
Tu, kary, budi.

Jei sutiksim svečius neprašytus,
Tai tada jiems bus:
Mūsų brolių taiklūs šautuvėliai
Jiems paruoš kapus.

1940-I-28.

4. NEVERK, MOČIUTE, GANA RAUDOTI

Neverk, močiute, gana raudoti,
Kad sūnus eina laimės ieškoti.

Jau ir išaušo nedėlios rytas,
Iš mūsų krašto rusas išvytas.

Vieškeliai platūs medžiais sodinti,
Karžygis joja tėvynės ginti.

Rytas nerimo, dangus grūmojo,
Sužeisti rusai verkė vaitojo.

Josim per laukus, per lygias pievas,
Tai mūsų žygį palaimins Dievas.

Jau saulė leidos, mėnuo tekėjo –
Iš mūsų krašto rusas išėjo.

Jau laisvei rūtos gražiai žaliuoja,
O lietuvaitės dainas dainuoja!..

1941-VI-25.

5. ANT NEMUNO KRANTO

Ant Nemuno kranto
Kareivis gulėjo,
Pakėlęs akeles
Į dangų žiūrėjo.

Nepakeliu kojų
Nei baltų rankelių,
Negaliu rašyti
Tėveliams laiškelių.

Pakėlęs akeles
Į dangų žiūrėjo,
Raibosios gegutės
Balselį girdėjo.

Tai tu gi paduoki
Tėveliams laiškelių,
Tai tu pasakyki
Meilų žodelių.

Gegute gegute,
Gegute raiboji,
Tai tu surašyki
Tėveliams laiškelių.

Tai tu pasakyki
Meilų žodelių,
Kad sūnelis žuvo
Ant marių krantelio.
1941-VIII-10.

6. EISIU AŠ TENAI, KUR ŽŪSTA ŠIMTAI

Eisiu aš tenai, kur žūsta šimtai,
Kur laukai lavonais nukloti,
Sruvena upeliai kraują.

Mane mylavai, meiliai bučiavai,
Spaudei mano baltas rankes,
Bučiavai skaistus veidelius.

Eisiu aš tenai, kur žūsta šimtai,
Gal ten atrasiu bernužėlį,
Prie širdies priglausiu aš jį.

O dabar visai mane užmiršai,
Nenori pratarti žodelio,
Nuraminti širdelės liūdnos.

Mano berneli, baltas dobilėli,
Kam palikai mane našlaitėlę
Vargt vieną šiame pasauly?

Ir pasigirdo liūdnas balselis:
– Atsitrauk nuo mano kapelio:
Ramu man ilsėtis čionai.

Argi užmiršai tuos vakarėlius,
Kur mudu tyliam vakarėly
Kalbėjom meilus žodelius?

Kur gėlės žydės, ten sesutės liūdės.
Jau leidžias linksmumo saulutė,
Nematysiu mylimo savo.

Kas vakarėlis aš atlankysiu
Savo mylimojo kapelį,
Ašarėlėmis aplaistysiu.

1943-II-2.

7. TEN UŽ MIŠKO GALE KRŪMŲ

Ten už miško gale krūmų
Guli sunkiai sužeistas,
Jis vos sunkiai pakvėpuoja,
Nes su kardu pervertas.

Tu nuskriski, juodas varne,
Kur šalis mano gimta,
Ir praneškite mano mielai,
Kad aš vedžiaus su kita.

Iš jo žaizdų kraujas teka
Ant sumindžiotos žolės,
Viršųj skraido juodas varnas,
Laukia greitai jo mirties.

Vedžiau kulką sau už žmoną,
Kardas buvo man svočia,
Tenai mane suramino
Minkštam žemės patale.

Neskraidyki, juodas varne,
Tu virš mirštančio manęs:
Nors aš esu jau bejėgis,
Neįveiksi tu manęs.

Ten už miško saulė teka,
Ji pavirtusi kraujais,
Juodi varnai kelia puotą,
Drasko kūnus su nagais...

1943-II-28.

8. LAIKAS MAN BERNELIUI

Laikas man berneliui
Į karužę joti,
Laikas juodbėrėlį
Žygiui pabalnoti.

Lig vartelių lydi
Jį jauna sesutė,
Iškėlusi ranką
Laimina močiutė.

Laimink, motinėle
Ir senas tėveli,
Išlydėk į šalį
Jaunąjį sūnelį.

O toliausia lydi
Jauna mergužėlė,
Ašarėlėms lieja
Takelius ir kelią.

Apkabinęs kryžių
Saldžiai pabučiavo,
Išlydėjo sūnų,
Kur Vilniun žygiavo.

– Oi, tylėk, neverki,
Jauna mergužėle:
Aš tau parašysiu
Margą gromatėlę.

– Kas man iš laiškelių,
Margo popierėlio,
Kad nebematysiu
Mielo bernužėlio.

1943-III-1.

9. IR PARLĖKĖ SAKALĖLIS

Ir parlėkė sakalėlis
Pro vyšnelių sodelį
Ir parnešė man laiškėlį
Jot į didžią vainele.

Tyliai plaukė Nemunėlis,
Nešė žinią mergelei,
Kad jos žuvo bernužėlis
Šitoj karėj amžinai.

Tylėk, neverk, mergužėle,
Kam tie rūpesčiai vargai:
Baigsis karas – vėl sugrįšiu
Vėl prie tavęs mylimos.

Kas gi ten girioj dejuoja,
Net man širdelėj graudu:
Ar gegutė ten kukuoja
Po žaliuoju medeliu?

Ne gegutė ten kukuoja
Ir ne girios paukšteliai,
Tik mergelė gailiai verkia
Savo jauno bernelio.

10. NIEKUOMET, NIEKADA NEUŽMIRŠIU

Niekuomet, niekada neužmiršiu,
Nes tik kartą mylėti galiu,
Visuomet, visada prisiminsiu,
Nes ją vieną svajonėn turiu.

Išvažiuoja gusarai iš Kauno,
Kaunas jų jau daugiau nematys,
Jei matys, tai tik rusų kareivius,
Uniforma dėvinčius prasta.

Ir tos niūriosios rudenio naktys
Amžinai mano sieloj gyvens,
Ir tos mėlynos mylimos akys,
Liūdnas mintis jos man tesuteiks.

Nematysime daugiau gusarų,
Nedrebės žemė nuo jų žirgų.
Rusai vietoje jų jodinėja,
O jiems liko likimas vargų.

Nematysime savo trispalvės
Plevėsuojant Žaliajam kalne,
Negirdėsime skardaus Laisvės varpo
Skambant Karo muziejaus bokšte.

11. TENAI, KUR DZŪKŲ KRAŠTAS AIDI

Tenai, kur dzūkų kraštas aidi,
Skambėjo jų daina graži –
Tai joja Lietuvos kareiviai
Tėvynės vieškeliais plačiais.

Kai sužaliuos kalne klevelis,
Raiba gegutė užkukuos,
Tai brolių, ariantį prie kelio,
Daina pralinksmins ir paguos.

Ant grėblio remiasi mergaitė,
Po kojų kvepia pradalgiai,
Tik daina nuovargi pakeičia,
Kai joja broliai lietuviai.

Tenai svyruoja liepužėlė,
Šiaurais vėjelio pučiama, –
Tai gailiai verkia mergužėlė,
Savo bernelio laukdama.

Kur samanota bakūžėlė,
Gyvenom rusų prispausti,
Dabar savų karių brigada –
Savo siela ir širdimi.

Po langu remiasi močiutė
Ir laukia grįžtančio sūnaus,
O sūnus į namus negrįžo,
Nes guli visas kraujuose.

1943-III-30.

12. VĖLIAVOS IŠKELTOS PLAKAS

Vėliavos iškeltos plakas,
Renkas vyrai – žygis bus.
Už kalnų karalių takas,
Vilnius vėl priglause pulkus.

Kils iš dulkių Gediminas,
Žilas kalnas sudrebės,
Kad pulkai jo kaulus gina
Iš dešnės ir iš kairės.

Ir sustos prie vyro vyras,
Žygį priesaika parems,
Sudrebės po kojom žvyras,
Užtvarų nebus keliams.

Vėliava nuskaidrins veidus,
Kils ir rymos ant pilies,
Ir skardės po miestą aidas
Iš dešnės ir iš kairės!

13. MES KARIAI IR MES GYNĖJAI

Mes kariai ir mes gynėjai
Brangios žemės Lietuvos,
Visad budim kaip budėję
Už šventus vartus Aušros.

Plieno šalmai galvas dengia,
Trykšta ugnys iš akių.
Jeigu priešai mūs nevengia,
Tai ir mes nevengsim jų.

Mums nebaisūs sunkūs žygiai,
Nebugina jie, oi, ne,
Lietuvos narsių karžygių
Griausmu aidai eisena.

Jaunos degančios krūtinės
Priešo kulkos nepajaus
Ir nei žygiai, nei kautynės
Mūsų dvasios nepalauš.

Mums nebaisūs sunkūs žygiai
Del brangiosios Lietuvos.
Nerami dvasia karžygių
Brangią laisvę atkovos!

14. IR VĖL IŠAUŠ PAVASARIS

Ir vėl išauš pavasaris,
Tu vėl atjosi drąsiai,
Bet, mylimas pavasari,
Manęs jau neberasi.

Gražus rūtelių darželi,
Ko taip gražiai žaliuoji,
O tu, nedoras berneli,
Kam tu kitas vilioji?

Sulaikęs juodbėrį staiga,
Į žemę pažiūrėsi,
Kai žemė taps žiedais marga,
Aš diemedžiu žydėsiu.

Gali viliot, gali mylėt,
Aš tau nepavydėsiu
Ir pilnom liūdesio akim
Vis į tave žiūrėsiu.

Nenusimink, mergužėle,
Tu vainiką dėvėsi,
O priešas naikins tėviškę,
Aš apkase gulėsiu.

1943-VII-10.

15. MOTINĖLE, AUGINAI

Motinėlė, auginai,
Ant rankelių nešiojai,
O kai sulaukiau dvidešimt metelių,
Tėvynei paaukojai.

Nelauk manęs, sesute
Nei sena motinėle:
Tu nesulauksi savo sūnelio
Grįžtančio iš pulkelio.

Metų dvidešimt pirmų
Savanoriu išeinu –
Oi, sudie sudie, jauna sesele
Ir sena motinėle.

Koks rytojus, nežinia,
Melsvos bangos Nemune.
Supa mus priešai iš abiejų pusių,
Nori Lietuvą pavergt.

Motinėlė, auginai,
Ant rankelių nešiojai,
O dabar dengia sieroji žemelė,
Nei kapelio nežinai.

16. PASAULY KYLA KARAS

Pasauly kyla karas –
Žirgai reikės balnot,
Su mylima reiks skirtis
Ir į karužę jot.

Užsėdau ant žirgelio,
Paspaudžiau pentinus:
– Sudie, jauna mergaite,
Gal paskutinį kart.

Kur auga žalias medis,
Sueina du keliai,
Ten mano mergužėlė
Kalbėjo su kitais.

Saulutė aiškiai švietė,
Nelinksmino manęs,
Širdelėje turėjau
Vieną tiktai tave.

Ir aš tenai stovėjau
Ir visa tai mačiau,
Širdelę man skaudėjo,
Bet niekam nesakiau.

Sudie, platus pasaulis,
Sudie, vargo šalis,
Sudie ir tu, mergaite,
Reik jau tave palikt.

1943-X-10.

17. ANT NEMUNO KRANTO TARP PIEVŲ ŽALIŲ

Ant Nemuno kranto tarp pievų žalių,
Ten guli jaunutis vaikinai,
Aplinkui žiedeliai puikiausių gėlių
Į plaukus jam sukasi, pinas.

Pakėlė jis galvą, aplietą krauju,
Alsavo lėtai jo krūtinė.
Vos girdis jo balsas: – Dėl tavęs kenčiu,
Mieliausioji mano tėvynė.

Mėnuliui pakilus aplinkui šviesa,
Ji glosto ir veidą bučiuoja,
Gaivina ir prausia šaltoji rasa,
O jis vos tiktai bekvėpuoja.

Nusviro galvelė ant žemės šaltos,
Žydrąsias akis jau užmerkė,
Ir veidą jo prausė lašeliai rasos,
Ir medžių lapeliai jo verkė.

O Nemunas plaukia plačiąja vaga
Ir tyliai jo vandenys teka,
Bangelė bangelę pavijus staiga
Nepaprastą pasaką seka.

1944-VII-10.

Parengė Kostas Aleksynas